

Uppenbarelsernas publicering och spridning

av Carl-Gustaf Undhagen

Till Rom kom omkring år 1380 ett stort antal furstar och andra förnämna personer från när och fjärran. Avsikten med deras besök i "den eviga staden" var inte att titta på minnesmärken från antiken. Av sådana fanns vid den tiden inte mycket kvar att beundra efter vågor av barbariska härjningar. Vad goter, vandaler, normanner och saracener inte härjade, förstördes av jordbävningar, översvämningar och eldsvådor. Inte heller var det några speciella avlatsförmåner som lockade besökarna dit då. Något jubelår var det ju inte, som fallet var 1350, då Birgitta hade anlät till Rom, bl a för att söka förmå påvarna att återvända från "den babyloniska fångenskapen" i Avignon till Rom och för att få sin Klosterregel godkänd. Anledningen till deras besök var önskan att skaffa sig kopior av Birgittas Uppenbarelser, som just - 1377 - hade börjat publiceras i en första redaktion, ombesörjd av det blivande helgonets spanske biktfader Alfons, fd. biskop i Jaen i Andalusien. Detta uppdrag hade Birgitta anförtrott åt honom på uppmaning av Jungfru Maria (i Montefiascone 1370) och Kristus (i Famagusta på Cypern 1372 resp. i Rom 1373). Hennes svenska biktfäder, Alvastrapriorn Petrus Olavi och Skänningemagistern Petrus Olavi, överlämnade därför till Alfons samtliga uppenbarelser som de - huvudsakligen priorn - hade översatt till latin, den tidens internationella språk, och som de förvarade i Rom. Alfons indelade dem i böcker och kapitel, försåg dem med kapitelrubriker och förbättrade ibland den latinska texten språkligt och stilistiskt, vilket ingick i hans mandat. Vissa revelationer tog han inte med i sin redaktion, av kyrkopolitiska försiktighetsskäl. Det gällde ju att på bästa möjliga sätt under då rådande förhållanden - påvarnas "babyloniska fångenskap" (1309-1377), den Stora schismens utbrott 1378 - verka för Birgittas helgonförklaring.

Denna första utgåva omfattade 7 böcker av uppenbarelser, föregångna av en prolog, skriven på 1340-talet av Birgittas svenske biktfader, magister Mathias från Linköping. Senare tillfogades ytterligare revelationstexter, bl.a. en samling speciellt avsedd för kungar och drottningar (Liber celestis

I figurinitialen O (uppdelad i fyra fält), som inleder Alfons företal (Epistola solitarii) till Liber celestis Imperatoris ad reges, i fortsättningen kallad bok 8 i den stora samlingen av Uppenbarelserna, ser vi överst till höger Kristus överlämna en bok till Birgitta, som ger den vidare till biskop Alfons. Han överlämnar den i sin tur till en budbärare, som i det nedre fältet till höger bär boken vidare för att slutligen överlämna den till två konungar och en drottning. Ericbergshandskriften, Kungliga biblioteket.

Imperatoris ad reges), redigerad och försedd med ett företal av Alfons (Epistola solitarii), en traktat om påvar (Tractatus de summis pontificibus), Klosterregeln (Regula Salvatoris), som ursprungligen publicerades separat, tillägg (addiciones) och förklaringar (declaraciones), tillsamman fick den ett omfång som vi finner i de tryckta editionerna från Göttingen 1492 till München-editionen 1680.¹

Beträffande de moderna, vetenskapliga utgåvorna av Uppenbarelserna på latin hänvisar jag till Birger Berghs artikel i denna katalog, s 22f

De viktigaste källorna till vår kunskap om publiceringen och spridningen av Uppenbarelserna vid slutet av 1300-talet är två brev på latin. Det ena, författat av Alfons, sändes från Rom 15 jan. 1378 till ärkebiskop Birger

Gregersson,² som vid den tiden höll på att utarbete sitt officium (Birgitta matris inclite) till Birgittas ära. I brevet berättar Alfans bl a: "de Himmelska böckerna (Libri celestes) är redan spridda i Spanien och har mottagits med största hängivenhet och vördnad och i kungariket Sicilien och i Italien och oavbrutet och dagligen (continue et cottidie) skrivs flera, så att vi hoppas, att ljudet från dem skall nå ut över hela världen och deras ord till världens ände" (in omnem terram exhibit sonus eorum et in fines orbis terre verba eorum; jfr Vulg. psalm. 18,5).

Det andra brevet, som jag publicerade 1960 (Eranos LVIII, 214-226) på grundval av två handskrifter från första hälften av 1400-talet, är författat av en man som stod Birgitta mycket nära, Magnus Petri. Han var hennes nästan ständige följeslagare från 1349, då de lämnade Sverige, till hennes död 1373. Han arbetade mycket energiskt och framgångsrikt för Birgittas helgonförklaring (hans vittnesmål under kanonisationsprocessen avgavs 6 aug. 1379), vilken han också fick uppleva.

I detta brev uppger sig Magnus vara generalkonfessor i Vadstena kloster, vilket han enligt Vadstenadiariet hade varit i 9 år, då han avgick 1394 (han avled 1396 i Florens). Han bör därför ha tillträtt sitt ämbete 1385. I brevet omtalas de båda granskningskommissionerna under påvarna Gregorius XI och Urban VI 1377-1378 men inte själva kanonisationen 7 okt. 1391, då Magnus själv var närvarande. Brevet, som skrivits i Sverige, kan därför dateras till c. 1385-1390. Enligt Vadstenadiariet begav sig Magnus Petri (tillsammans med klosterbröderna Johannes Suenonis och Andreas Olavi) 28 sept. 1390 till Rom för Birgittas kanonisering. Eftersom Magnus i brevet försäkrar, att han "personligen under flera år varit med om, sett, hört och handskats med allt som han skriver om" (infra scriptis ornnibus personaliter interfui per plures annos ac certitudinaliter vidi, audiui manibusque meis attrectaui), bör hans uppgifter tillmätas stor betydelse. Det gäller inte minst de upplysningar vi får om överlämnandet av Uppenbarelserna, varför och när furstar och andra kom till Rom för att skaffa sig kopior av Uppenbarelserna etc.

Enligt Magnus Petri var det Birgittas dotter Katarina och hennes biktfäder Petrus Olavi och magister Petrus Olavi som överlämnade Uppenbarelserna till den första granskningskommissionen. De var "nedskrivna i flera volymer, därför att de på så sätt skulle kunna granskas av flera" samtidigt (Reuelaciones in pluribus voluminibus conscripte, quia

sic commodius a pluribus inspici potuerunt). "En ny granskning av icirutnämnda Uppenbarelser" (nouum examen predictarum reuelacionum) kiretogs och för detta ändamål överlämnades "dessa Uppenbarelser" (ipse Reuelaciones) till Urban VI, denna gång av Katarina, prior Petrus, en broder Nicolaus Andre³ och Magnus Petri själv. I detta brev uppger Magnus namnen på de personer som ingick i de båda granskningskommissionerna. Ikt förtjänar nämnas, att Alfans, som själv redigerat den presenterade samlingen av Uppenbarelserna, ingick i båda kommissionerna. Bland 111edlemmarna i den andra må nämnas Matheus de Cracovia, även han en 11lycket värdefull Birgittaanhängare, verksam vid universitetet i Prag som magister in artibus (1367) och in theologia (1381) och som biskop i Worms 1105-1410.

Det var enligt Magnus Petri speciellt Birgittas profetiska gåva, hennes 11irmåga att förutse händelser, som hade gjort henne så ryktbar. Så skall hon t.ex. ha förutsett den Stora schismen "kanske redan 20 år innan den 11irjade" (farsan ad viginti annos antequam contigit), "såsom det framgår 11v slutet på den tionde uppenbarelsen i den tredje boken av de himmelska 11ppenbarelserna, där det sägs så här. ..." Därpå citeras ett avsnitt ur Rev. 111 IOAdd., ett tillägg som började införas i Vadstena-klostrets exemplar 11v Uppenbarelserna tidigast 1380. Bland de förnämsta personer som 1111tingen själva eller genom ombud lät kopiera revelationsböcker "på egen 11ilkostnad med utsökt noggrannhet" (in proprijs suis sumptibus cum 11xquisita diligencia) nämner Magnus följande åtta, som förvärvade ett 11xemplar vardera:

1. Biskopen av Worms (därmed avses troligen Eckhardus de Dersch, biskop av Worms 1371-1405), som förde med sig detta exemplar till "kejsaren" (därmed avses troligen Karl IV: s av Böhmen son, kung Wenzel, om vilken vi vet, att han föredrog att läsa Birgittas Uppenbarelser och Bibeln framför andra böcker).

2. Franciscanbrodern Petrus från Aragonien, släkting till kungen i Frankrike, dit han förde sitt exemplar.

3. Ombud från drottningen av Kastilien.

4. Ombud från drottningen av Cypern.

5. Ombud från drottningen av Sicilien.

6. Ombud från universitetet i Prag.
7. Franciscanbrodern Petrus från Burgund, en mycket framstående teolog.
8. Ombud från Korsriddarna i Preussen.

Avskrifter av dessa "heliga Uppenbarelseböcker" (libros istarum sanctissimarum Reuelacionum) skaffade sig dessutom personer från Rom, Genua, Breslau och många andra städer och riken, "medan jag fortfarande befann mig i Rom" (me adhuc Rome existente), fortsätter Magnus Petri.⁴ "Därför råder det inget tvivel om att många andra avskrifter från dessa redan gjorts i hela den vidsträckta kristna världen utom i detta land, där ovannämnda heliga Uppenbarelser fortfarande blir mottagna på ett mindre värdigt sätt av några på grund av deras bristande tro... Detta tycks ske mot naturen så att säga, eftersom vi på grund av deras ursprungliga källa borde... på ett mera ärofullt sätt höja dem till skyarna".

Som framgår av detta brev, var Magnus mycket besviken över att Uppenbarelserna rönt ett så ovärdigt mottagande i Sverige, Birgittas eget hemland. Det tog tid att bli väl mottagen som "profet i sitt fädernesland".

Av latinska handskrifter finns idag ett hundratal bevarade, förvarade i bibliotek både i Europa och Amerika.

Till den grupp av revelationshandskrifter som enligt Magnus Petri tillkom i samband med kanonisationsprocessen hör sannolikt de tre rikt illustrerade prakthandskrifter som nu finns bevarade i New York, Warszawa och Palermo. New York-handskriften kan enligt vissa forskare vara den som kopierades för drottningen av Sicilien, d v s för drottning Johanna i Neapel. Warszawa-handskriften har kanske hamnat i Polen tack vare Matheus från Kraków, som var medlem i den andra granskningskommissionen.

En annan handskrift, som nu finns i Berlin, är troligen kopierad från det exemplar som den ovan nämnde, store teologen Petrus från Burgund förvärvade i Rom.

Några handskrifter, som nu befinner sig i polska och tjeckiska bibliotek, de s k Kropacz-handskrifterna från 1390-talet, emanerar från Prag, där Matheus från Kraków undervisade vid det universitet som kejsar Karl IV hade grundat 1348.

Den enda fullständiga, illuminerade revelationshandskriften i svensk ägo är den s k Ericssbergs-handskriften (se bildens. 17), som sedan 1994 tillhör Kungl. biblioteket i Stockholm. Den kan ha tillkommit i början av 1400-talet vid tiden för kyrkomötena i Konstanz och Basel, då Birgittas Uppenbarelser blev föremål för delvis våldsamma angrepp.

Under medeltiden och senare grundades många nya birgittinkloster, och för deras räkning kopierades och översattes Uppenbarelserna i sin helhet eller delvis till skilda nationalspråk.

Alfons önskan, att Uppenbarelsernas ord skulle spridas och nå ut till "världens ände" kan nog idag sägas ha blivit uppfylld.

1. Senast utförligt behandlade av Fredrik Vahlquist i utställningskatalogen Heliga Birgittas uppenbarelser 650 år. Lund 1995, S. 33-43.

2. Svenska Riksarkivets pappershandlingar, nr 32.

3. Därmed torde avses Nicolaus de Hersaemmo (Häradshammar), som enligt Vadstenadiariet "tillbringade en lång tid tillsammans med heliga Birgitta i Rom" (stetit per longum tempus cum Byrgitta in Roma). Möjligen avses istället den Andreas Olavi som i Diariet uppges ha följt med Magnus Petri till Rom 1390.

4. Magnus lämnade Rom i mars 1380, vilken tidpunkt torde vara den här aktuella.